

סימן יד

בכמה דוכתי דאפשר דאין דנים ביטול ברוב

ביטול במצות עשה

א. חנה הא מילתא דפשיטא דדין ביטול ברוב אינו רק לענין איסורין אלא אף לענין מצות עשה וכגון חמץ שנתערב ברוב מצה אין בו מצות תשבייתו כיון דהוא בטל, ולא דוקא לענין חיובו שמחוייב הוא בביעור אלא אף לענין קיום מצות ביעור אינו מקיים מצוה בזה כלל כיון שנתבטל ברוב, וראיה לזה דאיתא בירושלמי דחמץ שנתבטל ברוב מצה מצטרף לשיעור לכזית מצה וכדא"י בסי' י"ג הנז' אות ז', ולכאורה ה"ה להיפך דמצה שנתערבה בחמץ בטלה המצה ולא יכול לקיים בה מצות מצה, וכן חמץ שנתערב במצה לא יכול לקיים בו מצות ביעור דאי נימא דיכול לקיים בה מצות ביעור נמצא שאותה חתיכה שמצטרף לשיעור מצה יכול לקיים בה מצות ביעור והוא תמוה [ועוד דלפי"ז באכילתו יקיים גם מצות אכילת מצה כי המיעוט מתבטל במצה וגם מצות ביעור דמצות ביעור בכל דבר, וכמבואר ברש"ש פסחים כ"א ב'].

ב. ובמו"כ נראה דאתרוג כשר שנתבטל בב' אתרוגים פסולים או בב' לימונים לא יקיים מצות עשה בלקיחת שלשתן כיון דהוא בטל ברוב, [ואע"פ שהוא בבת אחת ולדעת הרשב"א אסור לאכול בבת אחת אבל הרי היינו רק משום גזירה אבל מדאורייתא שרי גם בבת אחת וה"ה נמי לא יקיים מצות אתרוג], וקצת ראיה לזה מהא דזבחים ע"ח א' הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה וכו' ומשמע דאם הרוב הוא נותר נעשה כל התערובת נותר ועובר עליו בלאו כי מצטרף לשיעור וכמבואר שם ברש"י וה"ה נמי מחוייב במצות שריפה, אבל אם המיעוט נותר הוא פטור ממצות ביעור נותר.

אך לכאורה יש לומר ב' סברות דלא שייך בזה ביטול ברוב, א' כי לא עדיף מהיתר בהיתר ואף להסוברים דהיתר בהיתר בטל הרי מבואר בגר"א דהטעם כי הוא בטל בזמן חלות האיסור וכמש"כ בסי' ט"ז אות ח' בהערה, אבל הכא לעולם הוא היתר בהיתר כי אין דין בחפצא של האתרוג שהוא יהיה ניטל, ב' וביותר דהכא אינו ענין של איסור והיתר או טומאה וטהרה אלא ענין של חילוקי מינים והוא ענין מציאותי ולא שייך בזה ביטול, אך מ"מ מסברא היה נראה דשייך ביטול ברוב גם באתרוג כיון דיסוד דינא דביטול ברוב הוא מדינא דהלך אחר הרוב וזיל בתר רובא ודאי דשייך גם באתרוג ובכל דבר וכמו"כ גם ביטול ברוב שייך בזה.

ברעק"א נסתפק בדבר זה אם יש ביטול לענין מצות עשה. ג. וכבר מצינו דברעק"א תנינא סי' קל"ב נתחבט בדבר זה, וכתב להוכיח דבטל מהא דאין חיוב לבטל את עצמות הפסח בעצמות חולין ולשברם ולאכול את המוח שבתוכן לקיים מצות עשה של אכילת פסח, ומבואר דגם אם יעשה כן לא יקיים מצות עשה כיון שנתבטל העצם בעצמות החולין וכבר פקע מיניה שם פסח, ולדבריו ה"ה באתרוג כן אי אפשר לקיים מצוה במיעוט ואף ביבש ביבש כן הוא דהרי המוח שבעצמות הוא יבש ביבש, אמנם מאידך הוכיח הרעק"א שם בסוגריים דלא שייך בזה ביטול מההיא דפסחים פ"ח ב' נתי כל חד פסח ונתני, וקשה כיון דבה' פסחים אלו ד' שלמים ואחד פסח ולא מנכר אותו דפסח, בטל באינך מן התורה והוי כולן שלמים ולא מקיים אכילת פסח, וע"כ דמ"מ כיון דאכל לפסח יוצא בזה, ומבואר דגם אם אכל פסח המבוטל יוצא ידי חובת פסח [והנה על קושיא זו יש באחרונים

לענין קיום מצוה שפיר מתקיים בו מצוה [נסברה זו מחודשת, ולהסברא הנז' לעיל אתי שפיר טפ'].

וכתב להוכיח מהא דבגמ' מכות ט"ו א' מהדר אחר גוונא דביטלו ולא ביטלו, וקשה דמשכח"ל באופן שנתבטל ברוב דבזה אינו מבטל מצות עשה כיון שהחמץ מבוטל ואינו מחוייב בתשבתו אבל מ"מ גם לא קיים מצות תשבתו ולא ניתק את הלאו, ומבואר ע"כ דבכה"ג שפיר יכול לקיים מצות תשבתו ואם ישרפנו את החמץ אע"פ שכבר נתבטל ברוב מ"מ יקיים מצוה, עוד הוכיח עיי"ש, ועי' ביבין דעת צ"ב סק"ד מש"כ בזה דלענין מצוות לא מהני ביטול ברוב.

אך הדברים מחודשים מאד דמאי נפק"מ בין איסור למצוה וכמו שאינו עובר על לאו ולא יענש בזה כן נמי לא יקיים מצוה ולא יקבל שכר, וכמבואר ברעק"א הנז'.

שוב מצאתי בשיטמ"ק זכחים ע"ח ב' דברים מחודשין בזה, ושם כתב לענין מאי דעמדו תוס' בקושיא שם אמאי אמרינן רואין רק בטומאה ומקוה וקדשים ואמאי באיסורין לא אמרינן רואין וכגון בנתערב איסור בהיתר במין במינו אמאי בטל ברוב מן התורה ולא אמרינן רואין כאילו הוא מין בשאינו מינו, וכתבו תוס' דאי אפשר לברר טעם אלא היכא דאיתמר איתמר והיכא דלא איתמר לא איתמר, אך בשיטמ"ק שם כתב ליישב דדוקא בדם קדשים דאם נתערב דם קדשים בב' דם של חולין "סברא הוא בלא ראייה דאם נתן על המזבח מכל כוס וכוס יצא ידי חובתו מן הקרבן אלמא אינו מתבטל", וכן נמי גבי מקוה דינא הוא דיין ומי פירות אין משלימין את המקוה אפילו אם כבר היה רוב מ' סאה מי גשמים, ודוקא בכה"ג אמרינן רואין, משא"כ באיסור שנתערב בהיתר דינא הוא דשרי לאכול את הכל כי נהפך האיסור להיות היתר בכה"ג לא אמרינן רואין.

תי' אחרים וכמש"כ בסי' ז', ולמדנו מכאן דהרעק"א לית ליה לכל זה.

ומשמע דבעיקרא דדינא אית ליה להרעק"א דהוא בטל ולא מקיים מצות עשה [כי קושייתו מהך דפסחים היא במוסגר], וה"ה חמץ המעורב במצה אי אפשר לקיים בו מצות תשבתו, וה"ה באתרוג נמי יבטל האתרוג הכשר בפסולים ולא יקיים בזה מצוה.

ד. **מיהו** יש לחלק בפשיטות דהתם דין אכילת פסח הוא מחמת דין הפסח דהקרבת דינו להיאכל ע"י הבעלים וזה שפיר מתבטל ברוב, ודמי לנותר לענין מצות שריפה, וכן בחמץ המעורב במצה כן הוא, אבל דין אתרוג לא יכול להתבטל ברוב כי אין זה דין בחפצא של האתרוג שמחוייב להנטל אלא דהאדם מקיים מצוה באתרוג ולא שייך בזה דין ביטול, ודמי לאיסור שבועה דהוא דין בגברא דאפשר דלא שייך בזה ביטול וכדלקמן, ועי' בזכר דבר להגרד"ל שליט"א סי' ז' שנסתפק בדבר זה וכתב דאפשר דהוא תלי' בנידון לענין שבועה והובא לפנינו.

ויעוי' לעיל סי' י"ג בסופו שמתבאר שם מהירושלמי דחולין שנתערב בטבל גם אם הוא באמת בטל ברוב מ"מ אינו מפריש אלא לפי חשבון הטבל אבל אינו מפריש על החולין, וכדתנן פ"ג דחלה.

ה. **מיהו** יעוי' בקובץ מוריה ניסן תשע"ג שנדפס שם משמיה דהגראי"ל שטיינמן שליט"א לחדש דלענין קיום מצוה כיון דהוא עסק בינו לבין קונו והרי כלפי שמים ידוע האמת לא שייך בזה ביטול ברוב ויכול לקיים המצוה, וכגון בהך גוונא דאתרוג לא נימא דהאתרוג הכשר בטל ברוב אלא יכול לקיים מצותו בכל האתרוגים יחד, וכמו דאע"פ דלאדם אחד יש ספק והוא בטל אצלו ברוב ומ"מ לענין אדם אחר שאינו מסתפק לא בטל ברוב, ה"ה נמי כלפי שמים כן הוא, ורק לענין איסור והיתר אי אפשר לאסור על האדם כשהוא מתבטל ברוב אבל

ומבואר בדברי השיטמ"ק דסברא הוא בלא ראיא דיצא חובת זריקה כשיזרוק את הדם שנתבטל ברוב כוסות של דם חולין, ולכאורה ה"ה נמי בשנתערב בתוך הכוס דם של קדשים ודם של חולין דומיא דהך דמקוה, ולפי"ז ה"ה באתרוג שנתבטל בפירות אחרים שג"כ יוצא ידי חובתו אם יטול כל הפירות, אך צ"ע בסברא מאי שנא מהך דפסחים שלא יקיים מצות אכילת פסח על המוח שבתוך העצם וצע"ג.

ובן יש לדון בהך דחולין צ"ח ב' הדבר ידוע שדמו של פר מרובה על של שעיר אלמא דמין במינו לא בטיל, ורבנן אמרי דעולין אין מבטלין זה את זה, ומבואר דלא יתקיים דין של דם שעיר בדם המועט, וקשה מאי שנא מדם קדשים שנתערב בדם של חולין דהשיטמ"ק כתב דהוא סברא דודאי יתקיים בו הדין דזריקת דם קדשים, ואין לומר דכל דברי השיטמ"ק הוא רק בנתערבו כוסות אבל לא באותו הכוס גופיה, דהרי דין רואין נאמר גם באותו הכוס עצמו, ודומיא דמקוה ושוב צ"ע, ועי' עוד תוס' סוטה ט"ז ב' ד"ה מביא.

ב"ד דאין דינו בגוף החפץ ואפשר דלא שייך בו ביטול

ו. וחנוה בנידון שאינו בגוף החפץ כלל אלא הוא דין חיצוני פשיטא דלא שייך בו ביטול ברוב [והך גוונא דאתרוג הנז' לעיל הוא כן שייך למין ולחפצא אלא דאין זה דין בחפצא, אבל כאן הנידון הוא בדבר שאינו שייך כלל לחפצא], וכדתנן בדמאי פ"ו מי"ב ע"פ הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק וכו' ואם אמר שלי זה וזה של חבירי ונתערבו חייב לעשר ואפילו הן מאה,

ופירשו הרמב"ם והרע"ב דאחד של החבר ומאה של ע"ה אסור לו למכור לע"ה כיון דהאחד של החבר אסור לו למכור לאחר קודם שיעשר, ואע"פ דאיכא רוב של ע"ה מ"מ לא שייך בזה ביטול ברוב והטעם כיון דהבעלות עצמה לא מתבטלת ברוב וכדמבואר בסוף מעילה כ"א ב', והא דשלו אסור למכור ושל ע"ה שרי לו למכור אין זה דין בגוף החפץ אלא דהוא איסור דרמיא על הגברא דאסור לו למכור דמאי קודם שיעשר ולא שייך בזה ביטול ברוב, ועי' בתפארת ישראל שם שפירש הטעם משום דהוא דבר שיש לו מתירין, ולהמבואר לא צריך לזה.

ומפי מינה חזינן בבכורות כ"א ב' בהמה ששפעה חררת דם וכו', דאינה מטמאה לא במגע ולא במשא אבל אמה פטורה מן הבכורה, דחשיב לידה כלפי אמו, והוא תמוה דהא כיון דנתבטל הוולד ברוב דם וגינונים דלכן אינו מטמא במגע ובמשא אמאי אמו טמאה לידה, והרי הביטול כבר היה קודם שיצא ממעי אמו או מיד ביציאה אבל לא אחר זמן ועי' במש"כ בזה בס"י ו', ועי' בתוס' חולין ס"ח ב' ד"ה הוציא ידו, שכתבו גבי ולד מחותך דהא לא חשיב וולד היינו דוקא כלפי הוולד אבל כלפי אמו שפיר טמאה לידה, עיי"ש, אבל הכא שהוא מתבטל ברוב הוא יותר תמוה לומר כן, ובשלמא לרב אמי שם דטומאה כמאן דאיתא דמי דלכן מטמא במשא א"ש דכלפי אמו לא בטל ופטורה מן הבכורה, אבל לאביי שם דטומאה כמאן דליתא דמי ובטל לגמרי אמאי אמו נפטרה מן הבכורה, ומבואר דלא שייך ביטול ברוב אלא דוקא כלפי הולד והחפצא המתבטל אבל כלפי נידונים אחרים לא בטל פנ.

ומפי מינה מבואר בשער"י ש"ג פ"ז דטומאה

פג. ועי' קה"י בכורות סי' כ' שעמד בזה, ויל"ע בזה עוד בדברי המרדכי דהקשה גבי יבמה שרקקה דם דאי אפשר לדם ללא צחצוחי רוק, ואמאי לא בטל ברוב, ותי' דתחילת הוייתו בתערובת, וקשה דמאי יועיל ביטול כלל והרי כמו שכלפי אמו לא שייך ביטול ה"ה נמי גבי היבמה דדינא הוא שצריכה לירוק רוק אע"פ שהרוב בטל ברוב אבל היבמה מיהא רקקה, ויש לחלק.